Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2012. Вип. 7. С. 119–124

Theory and Practice of Teaching Ukrainian as a Foreign Language. 2012. No 7. P. 119–124

УДК 811.124:378.013

ВИВЧЕННЯ ЛАТИНІЗМІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Яремчук Сергій

Національний університет „Львівська політехніка”,
кафедра іноземних мов, секція мовної підготовки іноземних студентів,
вул. Карпінського, 2, кімн. 301, 79013 Львів, Україна
тел.: 032 258 27 53
ел. пошта: jarek_serge@ukr.net

Статтю присвячено вивченню латинізмів зі студентами-іноземцями у технічному вищому навчальному закладі. Подано лексико-тематичні групи латинізмів та розглянуто їхні морфемні особливості. Запропоновано низку завдань, спрямованих на вивчення орфографії, лексики та синтаксису української мови в іншомовній аудиторії.

Ключові слова: термін, термінологія, лексичні латинізми, іншомовна лексика, українська мова як іноземна.

Лексика латинського походження складає значний пласт словникового складу української мови, тому нерідко привертала увагу дослідників. Немалий інтерес у наші дні мають праці А. І. Соболевського, М. Р. Фасмера, І. А. Смірнова, у яких лексику іншомовного походження, а в тому числі латинську лексику розглядають у контексті загальної проблеми формування літературної мови. Поведінка запозичень, їхнє оформлення, ступінь пристосування до системи мови-реципієнта завжди викликали велике зацікавлення лінгвістів. При цьому слід зазначити, що переважно увагу дослідники приділяють одній із сторін процесу засвоєння запозичень українською мовою – лексико-семіологічній. Інші сторони комплексного процесу адаптації – фонетична, морфологічна, словотвірна – не отримали в літературі належного висвітлення. Мовознавець Л. П. Крисін у монографії, присвяченій іншомовним словам у російській мові [1: 22], так визначає умови входження чужого слова в систему мови-реципієнта:

1. Співвіднесення слова з граматичними класами і категоріями мови-реципієнта.
2. Фонетичне засвоєння іншомовного слова.
3. Граматичне засвоєння слова.
4. Словотвірна активність слова.
5. Семантичне засвоєння іншомовного слова.
6. Регулярне вживання в мовленні.

Очевидно, що не всі з перечислених умов є необхідними для входження іншомовного слова в мову і функціонування в ній.

Під латинізмом ми розуміємо слово, що виникло в латинській мові або створене на базі його лексичного матеріалу і проникло в мову-рецептор безпосередньо або через мову-посередник.

Під адаптацією іншомовних слів ми розуміємо складний багаторівневий процес входження лексичних одиниць у систему мови, що їх приймає, включаючи

© Сергій Яремчук, 2012

переоформлення іншомовних слів і їх пристосування до цієї системи. Ступінь пристосування може бути різним: від слів, повністю засвоєних мовою у фонетичному, морфологічному та інших аспектах, до слів, абсолютно чужих для мови за своєю структурою і тому вони існують у вигляді варваризмів або іншомовних вкраплень: nota bene, post faktum etc.).

Актуальність визначається необхідністю описати та вивчити латинізми і їхнєфункціонування в системі української мови. Сучасна українська мова наповнена великою кількістю нових іншомовних слів, які відчуваються як чужорідні елементи в її системі.

Метою дослідження є систематизація і класифікація лексичних латинізмів в українській мові та методи їх вивчення на заняттях з української мови як іноземної.

Як правило, латинські запозичення мають книжний характер, тому їх можна класифікувати за такими групами:

1) суспільно-політична лексика: *акція, агресія, вето, геноцид, депутат, дисидент, кандидатура, корупція, нація, пакт, паритет, президент, претендент, плюралізм, прогрес, репатріація;*

2) економічна лексика: *девальвація, дефіцит, дотація,експорт, імпорт, інвестиція, інфляція, капітал, комерція, компенсація, конкуренція, консорціум, контракт, пеня, приватизація, реклама, субсидія, фінанси;*

3) юридична лексика: *алібі, амністія, апеляція, адвокат, кодекс, кримінал, легальний, нотаріус, презумпція, прокуратура, прецедент, пролонгація, ратифікація, санкція, статус, юрисдикція;*

4) медична лексика: *акупунктура, алергія, ампутація, вірус, імунітет, імунодефіцит, канцероген, консиліум, летальний, ларингіт, ординатор, пацієнт, провізор, пульс, реанімація, санація, сомнамбула, тонус;*

5) географічна лексика: *абориген, акваторія, вулкан, горизонт, карта, колонія, меридіан, стратосфера, орбіта, планета, температура, територія, транзит, релікти, цивілізація, унія, урбанізація;*

6) релігійна лексика: *кардинал, кредо, конфесія, культ, меса, окультизм, пастор, релігія, християнин;*

7) освітня лексика: *абітурієнт, анотація, аспірантура, атестат, авдиторія, бакалавр, декан, дисертація, доцент, екзамен, екстерн, колоквіум, компіляція, конспект, лабораторія, лекція, магістр, опонент, професор, ректор, реферат, сесія, семінар, студент;*

8) філологічна лексика: *акцент, артикль, антонім, асиміляція, дифтонг, контекст, кульмінація, лексикон, персоналія, сатира, синонім, стиль, текст, фабула, фонема, фонетика;*

9) загальнонаукова лексика: *аргумент, дефініція, дискусія, еволюція, елемент, експеримент, класифікація, конструкція, консультація, мутація, об'єкт, процедура, реакція, суб'єкт, термін, формула;*

10) власні імена латинського походження: *Вікторія, Віталій, Гнат, Клавдій, Клара. Костянтин, Лілія, Максим, Маргарита, Марина, Маркіян, Марк, Наталя, Павло, Роксоляна, Роман, Сергій, Юлія, Юстина.*

Крім термінологічної лексики, є значна кількість загальновживаних слів, зокрема термінів, які ввійшли в активну лексику української мови: *альтернатива, варіант, дезодорант, дефект, дискусія, квартал, камера, оператор, організм, прогноз, проект, реальний, результат, серія, структура,традиція, транспорт, фальсифікація, фігура, форма, центр, церемонія, цитата.*

Усю лексику за стилістичним забарвленням можна поділити на дві групи: стилістично нейтральна лексика і стилістично забарвлена. Стилістично забарвлені слова у словнику мають спеціальні помітки: *хім., банк., мед., мор., політ., рел., філос., юр.* та ін.

Таким чином, значна частина латинізмів в українській мові є науковими термінами.

Терміни – це слова спеціальні, обмежені своїм особливим призначенням; слова, які переважно є однозначними, як точне відображення понять і назви речей. Це необхідно в науці, техніці, політиці і дипломатії [2: 16]. Терміни існують у мові у складі певної терміносистеми. Якщо в мові слово може бути багатозначним, то, потрапляючи в певну терміносистему, воно стає однозначним. Той самий термін може входити в різні терміносистеми певної мови, що кваліфікують як міжнаукову термінологічну омонімію. Наприклад: *реакція* – в хімії, фізіології, політиці; *редукція* – в філософії, юриспруденції, фонетиці; *асиміляція* – в етнографії, фонетиці [2: 17].

Латинізми відрізняють від іншої лексики за такими рисами:

1) префікси де-, дез- : деномінація, дезодорант;

2) префікси кон-, ір-, ре-, інтер-, контр-, про-, суб-, супер-, екстра-: конфедерація, ірраціональний, реакція, інтермедія, контрагент, прогрес, субконтинентальний, супермаркет, екстраординарний;

3) суфікси -изм, -ізм, -їзм: консерватизм, егоїзм, абсолютизм, деїзм;

4) суфікс –ці(я): констатація, ліквідація, репутація, орієнтація;

5) суфікс -ість: валентність, радіоактивність, ліквідність;

6) суфікс -ат: постулат, делегат, реферат, диктат;

7) суфікс -ітет: імунітет, менталітет, нейтралітет;

8) суфікси -ор, -тор, -атор: професор, спонсор, ординатор, куратор, оператор;

9) суфікси -ент, -ант: опонент, референт, претендент, мігрант, окупант;

10) суфікси -ур, -тур: квадратура, апаратура, прокуратура;

11) суфікс –ія (-ій(а)): агресія, депресія, копія, ліцензія, серія, професія.

Звичайно, викладач української мови як іноземної в технічному вищому навчальному закладі зіштовхується найбільше з технічними термінами латинського походження, які потрібно пояснити студентам. Проте студенти-іноземці, живучи у Львові, беруть активну участь у багатьох сферах суспільного життя, тому повинні розуміти не тільки технічні терміни й інші лексичні латинізми. Не можна оминути і латинські написи, якими рясніють стіни будівель старого Львова. Проводячи екскурсії по місту для іноземних студентів, викладач повинен пояснити студентам усі крилаті вислови, які трапляються на його шляху. Наприклад: *Soli Deo Honor et Gloria* (напис на Домініканському соборі) – Єдиному Богові честь і хвала; *Hik mortui vivunt et muti loquuntur* (напис на фасаді студентської наукової бібліотеки НУ „Львівська політехніка”) – Тут мертві живуть і німі говорять та ін.

Для вивчення латинізмів на заняттях з української мови як іноземної можна запропонувати такі вправи:

Вправа 1. Вставте пропущену літеру у словах.

Д…кан, д…серт, д…ректор, пр…ректор, пр…цент, р…золюція, с…мптом, л…галізація, гл…балізація, ас…міляція, д…пресія, м…грація, д…легат, р…ферат, д…ктат.

Вправа 2. Заповніть пропуски у словах суфіквами –ик(а) або –ік(а).

Ботан…, республ…, електр…, електрон…, компаративіст…, статист…, орган…, фонет…, клас…, публ…

Вправа 3. Оберіть правильний варіант відповіді.

- Людина дивиться в майбутнє з вірою і надією. Вона:

а) оптиміст;
б) песиміст;
в) реаліст.

- Що означає слово *арена*?

а) коло;
б) пісок;
в) цирк.

- Стимул „stimulus”– це:

а) заохочення;
б) палиця;
в) подарунок.

- Як можна перекласти слово *радіус?*

а) радій;
б) круг;
в) промінь.

Вправа 4. З’єднайте слова з їхнім значенням.

Екземпляр	зміна
Фатум	число
Тотальний	прикраса
Казус	найменший
Клас	ручний
Бестія	держава
Культ	нагорода
Максимум	цілий
Мінімум	доля
Мануальний	образ життя
Мутація	випадок
Номер	найбільший
Орнамент	зразок
Премія	тварина
Республіка	розряд

Вправа 5. Доберіть українські відповідники до латинізмів.

Ілюмінація, асиміляція, індустрія, імпотенція, інтелект, репетиція, соціальний, вербальний, сакральний, комунальний, адаптація, процент.

Довідка: розум, безсилля, промисловість, пристосування, освітлення, відсоток, уподібнення,спільний, суспільний, повторення, словесний, священний.

Вправа 6. Доберіть антоніми до слів.

Оптимізм, мінімальний, активний, абстрактний, фальшивий, егоїзм, прогрес.

Вправа 7. Як можна перекласти чоловічі імена Антон, Костянтин, Павло, Мар`ян, Максим, Омелян?

Довідка: *Anteo - Вступаю в бій*, *Constans – постійний, Paulus – малий, Marianus – морський, Maximus – найбільший, Aemulus – суперник.*

Вправа 8. Як перекласти жіночі імена Валентина, Маргарита, Анжела, Уляна, Юстина?

Вправа: Valens, ntis – сильна, Margarita – перлина, Angelica – ангельська, Iulia - кучерява, Iusta - справедлива.

Вправа 9. Хто такий "куратор"? *Той, що опікується.*

Вправа 10. Що означає "вето"? *Забороняю.*

Вправа 11. «Жах» латинською мовою, це...? *Терор - Terror.*

Вправа 12. Діти люблять желе. Від якого латинського слова воно походить ця назва і як це слово перекладається? *Gelu – лід, мороз.*

Вправа 13. Кожна людина має своє кредо. Що таке "credo"? *Вірую.*

Вправа 14. Як перекладаються слова "manufactura, manuscriptum"? *Зроблено руками, написане руками.*

Вправа 15. Від якого латинського слова походить українське "фунікулер"? Назвіть і перекладіть. *Funiculus – канат.*

Вправа 16. Слово комп'ютер походить від латинського "computo". Що воно означає? *Підраховувати.*

Вправа 17. Як перекласти назву на кнопці комп'ютера „Delete!"? *Знищуйте! Видаляйте!*

Вправа 18.Чому дерево пальма назвали саме так? *Palma - долоня.*

Вправа 19. Що таке пестициди? *Pestis - отрута.*

Вправа 20. Від якого латинського слова походить назва континенту Африка? *a frior – не морозний.*

Вправи на синтаксис.

Вправа 1. Складіть словосполучення зі словами.

Бартер, дефект, екстраординарний, локальний, імітація, одіозний, легалізація, нострифікація, міграція, корупція.

Зразок: локальна влада, легалізація документів.

Вправа 2. Складіть речення з поданими словами.

Акція, фокус, домінувати, фіксувати, апелювати, координувати.

Зразок: В аудиторії домінує хороший настрій.

1. Крысин Л. П. Русское слово, свое и чужое / Л. П. Крысин. – Москва : Языки славянской культуры, 2004. – 883 с.
2. Реформатский А. А. Введение в языкознани / А. А. Реформатский. – Москва : Просвещение, 1967. – 416 с.
3. Словник іншомовних слів / [уклад. Л. О. Пустовіт, О. І. Скопненко, Г. М. Сюта, Т. В. Цимбалюк]. – Київ : Довіра, 2000. – 1018 с.
4. Фурдуй М. І. Українська мова. Практикум з правопису / М. І. Фурдуй. – Київ : Либідь, 2003. – 272 с.

LEARNING LATIN WORDS DURING LECTURES OF UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Serhiy Yaremchuk

The article is related to the studying of Latin words with foreign students in technical high school. Lexical-thematic groups of Latin words as well as their morphemic features are given. A series of tasks aimed at studying spelling, vocabulary and syntax of Ukrainian for a foreign language audience are suggested.

Key words: term, terminology, lexical Latin words, borrowed word, Ukrainian as a foreign language

ИЗУЧЕНИЕ ЛАТИНИЗМОВ НА ЗАНЯТИЯХ ПО УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ

Сергей Яремчук

Статья посвящена изучению латинизмов со студентами-иностранцами в техническом вузе. Рассмотрены лексико-тематические группы латинизмов, их морфемные особенности. Предложено ряд упражнений, направленных на изучение орфографии, лексики и синтаксиса украинского языка в иноязычной аудитории.

Ключевые слова: термин, терминология, лексические латинизмы, иностранное слово, украинский язык как иностранный.

Стаття надійшла до редколегії 15.03.2012
Прийнята до друку 2.04.2012